

מדיניות רשות הטבע והגנים בנושא אורן ירושלים

רקע

אורן ירושלים הוא מין בר בישראל

אורן ירושלים שייך לפלורה הטבעית בישראל. בספרות המקצועית יש חלוקי דעות לגבי שכיחותו של אורן ירושלים בתקופות שונות (זהרי 1959, 2001 Liphshitz & Biger). ממצאים ארכיאולוגיים מצביעים על כך שבאף תקופה היסטורית הוא לא היה נפוץ ברמה בה הוא נפוץ היום, בזכות פעילות האדם ובעיקר הנטיעות. עד היום שרדו אוכלוסיות טבעיות בודדות של אורן ירושלים בארץ ותוצאות המחקר הגנטי מצביעות על כך שהן שייכות לזן המזרחי של אורן ירושלים, האופייני למזרח הים התיכון. הגדולה מבין האוכלוסיות של אורן ירושלים הטבעי נמצאת היום בכרמל.

יערות נטועים של אורן ירושלים

אורן ירושלים מהווה אחד המינים הנפוצים בנטיעות יערניות בישראל מאז תקופת המנדט הבריטי. קצב הנטיעות של אורן ירושלים התגבר אחרי קום מדינת ישראל בזכות פעילות של קרן קיימת לישראל. היום יערות נטועים של אורן ירושלים תופסים שטחים נרחבים מצפון הנגב עד הגליל העליון והגולן. הם ניטעו בבתי גידול שונים גם בקרבת אותן האוכלוסיות הטבעיות של אורן ירושלים. הזרעים להכנת השתילים לנטיעה לא נאספו בישראל אלא במקומות שונים באירופה. מחקר גנטי מצביע על כך שההרכב הגנטי של האורנים ביערות נטועים שונה באופן מהותי מזה של אוכלוסיות בר והוא קטן יחסית.

דינאמיקה של אוכלוסיות אורן ירושלים בישראל

אורן ירושלים הוא עץ חלוץ. הוא מגיע לבגרות מהר יחסית (6 שנים), מייצר זרעים רבים, מפיץ אותם למרחקים, מתנחל בשטחים מופרים. אורן ירושלים מתפשט בקצב מהיר ובשטחים נרחבים מתוך יערות נטועים לשטחי בתה, שיחייה וחורש בכל האזור הים-תיכוני. הוא משנה את אופי בית הגידול ואת חברת הצומח. הוא משפיע על הרכב הפאונה. התופעה של ההתפשטות כה נפוצה שאין כמעט שטח טבעי אליו לא חדרו האורנים. מנגנון הפצה של אורן ירושלים מותאם לשריפות והן מעודדות את התפשטותו. באירוע

שריפה נפתחים אצטרובלים וזרעים רבים מציפים את השטח, נובטים בכמויות אדירות ויוצרים מרבדים צפופים. אורן ירושלים דליק מרוב עצי חורש הים-תיכוני ומאיץ את התפשטות השריפה. המחקר של אילה נוי-מאיר (לביא וחוב' 2004) מצביע על כך שההתפשטות אורנים מיערות נטועים מתרחשת בשתי דרכים מרכזיות: האחת היא התקדמות גבול היער לשטח הלא נטוע והשנייה היא יצירת איים מרוחקים מגבול היער הנטוע. אמנם רוב הזרעים מתפתחים צמוד לגבול היער אך התקדמותו איטית. לעומת זאת עצים בודדים שחודרים במרחק רב לתוך השטח מאיצים מאוד את תהליך התפשטות האורנים. לכן כדי למנוע השתלטות האורנים יש לטפל בזרעים האלה.

התפשטות אורן ירושלים בשמורות טבע

מטרתן של שמורות טבע היא לשמור על מגוון ביולוגי, על מערכות אקולוגיות, על תפקודן ועל המינים האופייניים להן. השתלטות האורנים גורמת לשינוי בנופן, בדינאמיקה ובהרכב של המערכות האקולוגיות. היא משנה ומקטינה את כתמיות השטח. חברות הצומח הופכות ליער אורן מעורב בחורש. מנקודת המבט של שמירת הטבע אורן ירושלים מהווה מין מתפרץ אותו יש לבער ברוב השטחים הטבעיים. לכן צמצום הפלישה של אורן ירושלים בשמורות טבע הוא אחד היעדים האופרטיביים שהוגדרו בתכניות ממשק של שמורות טבע וגנים לאומיים רבים.

מדיניות רט"ג לטיפול באורן ירושלים

אוכלוסיות בר של אורן ירושלים טבעי

רט"ג מבצעת ממשק שמטרתו לשמר את האוכלוסיות הטבעיות של אורן ירושלים. למטרה זאת נעשה סביבם דילול ואזורי חיץ המגנים עליהם מפני השריפות. במידת האפשר משתדלים להרחיק אורנים נטועים כדי לצמצם ערבוב (זיהום) גנטי של הזן המקומי המזרחי בזן המערבי.

יערות נטועים

ממשק יערות נטועים מתבצע על פי כללים יערניים על ידי רט"ג או על ידי קק"ל לפי החלטות האמנה בין שני הגופים. המטרה של הטיפול היא יצירת יער נטוע בריא ומגוון.

זרעים מיערות נטועים לתוך שטח טבעי וטבעי למחצה בשמורות טבע ובגנים לאומיים

רט"ג מתייחסת לכל העצים שחדר לשטח הטבעי מיערות נטועים כזרעים, ללא קשר לגילם או לגודלם. רט"ג פועלת לביעור זרעים של אורן ירושלים משטחים טבעיים וטבעיים למחצה. היקף התפשטות אורן

ירושלים בשטחים המנוהלים על ידי רט"ג כה גדול שאין אפשרות לבצע את הפעולה בכל השטחים. לכן קבעה רט"ג סדר קדימויות לטיפול באורנים.

סדר הקדימות בטיפול בזרעי האורנים בשמורות טבע ובגנים לאומיים

1. אזורים בהם פוגעים זרעי האורנים במינים נדירים, מינים מוגנים או מינים הנמצאים בסכנת הכחדה.
2. אזורי חיץ המהווים חלק ממנגנון מניעת שריפות.
3. שטחים בהם עוצמת ההתפשטות אינה גבוהה אך אורנים בוגרים נמצאים בעומק השטח.
4. שטחים אחרים בהם עוצמת השתלטות האורנים גבוהה, הם אינם מהווים אזורי חיץ ואין בהם מינים נדירים.

אופן ביצוע הטיפול בזרעי אורנים בשמורות טבע ובגנים לאומיים

1. טיפול בזרעי האורנים מתבצע על פי תכנית ממשק של אתר או על פי תכנית אחרת שאושרה על ידי גורמים מקצועיים ברט"ג.
2. בשטחים מצומצמים בעלי רגישות גבוהה נעשית כריתה חוזרת של אורנים בגילאים שונים (זרעים, עצים צעירים ועצים בוגרים).
3. בשטחים נרחבים מתבצעת כריתה של עצים בוגרים אותם ניתן לאתר בתוך החורש ולהגיע אליהם.
4. באזורי חייץ מתבצע כריתה או דילול בהתאם להנחיות שירותי הכבאות.
5. בשטחים בעלי נגישות טובה העצים הכרותים מפונים מתוך השטח והגזם עובר ריסוק.
6. בשטחים בעלי נגישות נמוכה, טופוגרפיה קשה ורגישות גבוהה העצים הכרותים נשארים בשטח. הגזעים מנוסרים למספר חלקים והגזם מפוזר.
7. עבודת הכריתה מתבצעת על ידי קבלנים חיצוניים או על ידי עובדי רט"ג כחלק מעבודתם השוטפת, בהתאם לאזור ולכמות העצים המיועדים לכריתה.

מקורות

זהרי מ', 1959. גאובוטניקה, ספריית הפועלים.

לביא א', נוי-מאיר ע', קיגל ח', 2004. תהליכי התפשטות של אורן ירושלים מיערות נטועים לתוך צומח טבעי. יער 5-6: 12-18.

Lipshitz N, Biger G., 2001. Past distribution of Aleppo pine (*Pinus halepensis*) in the mountains of Israel (Palestine). *Holocene*, 11: 427-437